

ס' לד

סעיף א'

גמרא – "תניא אידך: מברכים ברכת חתנים בבית חתנים וברכת ארוסין בבית הארוסין. ברכת הארוסין, מאי מברך? רבין בר רב אדא ורבא בר רב אדא תרויהו משמיה דרב יהודה אמרי: בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצוותיו וצונו על העריות ואסר לנו את הארוסות (מדרבנן בגלל יחוד של פנויה וכן ארוסה קודם שתכנס לחפה) והתיר לנו את הנשואות ע"י חפה וקדושין.

רב אחא בריה דרבא מסיים בה משמיה דרב יהודה: בא"י מקדש ישראל על ידי חפה וקדושין...". (כתובות ז:)
המב"ם – ה"ה אם מקדש ע"י שליח אז מברך השליח.

גרסאות שונות בברכת הארוסין

המב"ם – "בא"י אמ"ה אקב"ו והבדילנו מן העריות".

ה"נ בשם ה"ת – "והתיר לנו את הנשואות לנו ע"י חופה וקדושין".

הב"ה גאון – "והתיר לנו ע"י חפה וקדושין", והמנהג לא לומר "את הנשואות".

בעל העיטור – "ע"י חופה בקדושין", אלא שבי"ת זו רפה כי סמוכה לה"א וטעו הסופרים וכתבוה בוא"ו.

נוסח חתימת הברכה

הב"ה גאון, ה"נ בשם המב"ם, טור – לא ראוי לברך על החפה שאינה נעשית עכשיו (בזמן הארוסין), ולכן חותמים **רק "מקדש ישראל"**. ועוד, שאין קדושת ישראל בכך שיש להם חפה וקדושין, ולכן צריך לחזור להלכה, למנהג ולהסכמת הכל לחתום רק "מקדש ישראל".

ה"א"ש – נהגו לומר "מקדש ישראל ע"י חפה וקדושין".

הרמ"מ – המנהג הוא לסיים "מקדש עמו ישראל ע"י חפה וקדושין" כמו שכתב הרא"ש.

הראשונים הקשו, מדוע תקנו ברכה על איסור העריות, הרי לא מצאנו בשום מקום ברכה על איסור, שהרי לא מברכים על שאסר לנו אבר מן החי והתיר את השחיטה? ועוד, מדוע לא תקנו ברכה קצרה "אקב"ו על הקדושין"?

תנ"ח ה"נ – ברכת הארוסין אינה ברכת המצוות, כי אין המצוה גמר מלאכתה, שזה קורה במסירתה לחפה, ובשעת חפה אי אפשר לברך על חפה וקדושין כי כבר התקדשה. וגם כשמקדש וכונס בבת אחת לא ראוי לברך על הקדושין כדי שיהיה טופס ברכה שווה לכל, ולכן תקנו בה לברך על קדושתן של ישראל, שהקב"ה בחר בהם וקידשם בענין זיווג באסור ובמותר. וכדי שלא נטעה לחשוב שהקדושין מתירים, חותמים "חפה וקדושין".

תנ"ח ה"א"ש – ברכת הארוסין אינה ברכת המצוות, כי המצוה היא פריה ורביה, ולכאורה אפשר לפילגש ואז לא יצטרך להינשא. **אלא ברכה זו נתקנה לתת שבה לקב"ה** שהבדיל אותנו מהעמים וצוה לקדש אשה המותרת לנו ולא אחת מן העריות. והוזכר כשבח איסור הארוסות והתר הנשואות בחפה וקדושין שלא יטעה אדם לחשוב שהברכה היא על הקדושין והם מתירים, אלא החפה היא המתירה, ולכן אומרים חפה וקדושין, היינו ע"י חפה שאחר ברכת הקדושין.

שו"ע – פסק את הגמרא ע"פ הרמב"ם שמברכים ברכת אירוסין בין אם מקדש בעצמו ובין אם ע"י שליח: אקב"ו על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו הנשואות ע"י חופה בקדושין (כבעל העיטור). בא"י מקדש ישראל.

המ"א – נוהגים לומר "על ידי חופה בקדושין". וכן נוהגים כדעת הרא"ש שחותמים "בא"י מקדש עמו ישראל ע"י חפה וקדושין".

בית שמואל, חלקת מחוקק – המנהג כר"ת לומר "את הנשואות לנו".

ט"ז – בעל העיטור התקשה מדוע אומרים חופה קודם קדושין, שהרי להיפך צריך להיות. לכן אמר חופה בקדושין. אבל כיון שהקדושין ממילא תחת החופה א"צ לזה, ולכן יש לנהוג כרמ"א.

מנהג אשכנזים: נוסח הברכה כר"ת "והתיר לנו את הנשואות לנו" וכרמ"א: "ע"י חופה וקדושין... מקדש עמו ישראל...".

מנהג ספרדים: נוסח הברכה כר"ת וכבעל העיטור "והתיר לנו את הנשואות לנו ע"י חופה בקדושין...", וחותמים כרמ"א "מקדש עמו ישראל...". (ילקוט יוסף, סידור הרב אליהו)

מנהג תימן: הנוסח כרמב"ם "והבדילנו מן העריות" ולא כבעל העיטור וחותמים כשו"ע: "בא"י מקדש ישראל".

מתי מברכים ומתי מקדשים?

ה"נ, המב"ם, ה"א"ש – קודם מברכים ברכת הארוסין ואח"כ מקדשים, כי כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן. ואם קידש ולא ברך, לא יברך אחר הקדושין כי זו ברכה לבטלה.

תוספות ומרדכי בשם ה"ת, הגה"מ, הגהות אשר"י – בכל מקום שבו אחר מברך את הברכה מברכים אחר המצוה, כי אין כאן עובר לעשייתו. ולכן כאן מברכים ברכת ארוסין אחר הארוסין וכן במילה אבי הבן מברך "להכניסו בבריתו של אברהם אבינו" אחר המילה.

והרא"ש כתב טעם בזה שמא תחזור בה האשה ותהיה הברכה לבטלה. **ועוד באר בהגהות אשר"י**, שלא מברכים כאן "לקדש אשה" ולכן אין זה ברכת המצוות, ומכיון שלא מזכיר את המצוה בברכה, אין צריך לברך עובר לעשייתן.
בית יוסף, דרכי משה, שו"ע – הלכה כר"י, הרמב"ם והרא"ש וכן המנהג למעשה.
חלקת מחוקק, בית שמואל – אם שכח לברך קודם, יש לברך אחר שקידש, במיוחד למנהגינו שאחר מברך.
ילקוט יוסף – אין לברך בשום מצב אחר הארוסין כי ספק ברכות להקל.

מי מברך ברכת ארוסין?

המב"ס, טור – המקדש מברך. ואם מקדש ע"י שליח, השליח מברך.
רא"ש, סמ"ג, הגה"מ – אע"פ שבגמרא משמע שהחתן מברך, אין נוהגים כן, אלא אחר מברך ואין זה דומה לשאר ברכת המצוות.
מהד"ג, רא"ל, בבאורי הסמ"ג – הטעם בזה משום יוהרא. לכן אם אין אחר יברך הוא.
דרכי משה – כיום נוהגים שאף פעם החתן לא מברך כדי לא לבייש את מי שאינו יודע לברך. ולכן בקריאת התורה ג"כ העולה לא קורא אלא הש"ץ.
הקשה בספר מעשה רוקח (על הרמב"ם פ"ג מהלכות אישות הכ"ג), מדוע לא נאמר כן בברכת "להכניסו בבריתו של אברהם אבינו" **י"ל**, שהיא ברכה קצרה וברכת הארוסין היא ארוכה. **ועי"ל**, שחתן דומה למלך ויש לחשוש שמא יתבייש בפני בני אדם אחרים ולפי מעלתו תתרבה חרפתו ויתבייש מכלתו שאינו יודע לברך, משא"כ בברית מילה שהם כבר נשואים.

שו"ע – פסק כטור, שהמקדש מברך: הוא או השליח.

המ"א – נוהגים כסמ"ג והגה"מ שאחר מברך.

בית שמואל בשם פרישה – כדי לא לבייש את מי שלא יודע. ואם אין אחר יברך החתן.

ילקוט יוסף – המנהג כיום אף אצל עדות המזרח שהרב יקדש.

פתחי תשובה בשם נדע ביהודה – בנישואי אנדרוגינוס שאינו חייב בנישואין או בנישואי חרש עם חרשת לא מברכים ברכת הארוסין, כי החרש אינו שומע ולא יוצא י"ח, וכל מה שאחר מברך זה להוציא י"ח את החתן והכלה, ואם הם לא שומעים או לא חייבים אז לא מברכים. וברור שהם נשואים לגמרי כי ברכה לא מעכבת מצוות.

וטוב להצמיד את חופתם לחתן וכלה אחרים ויברכו ברכה אחת לשניהם ויצאו י"ח. ואם הכלה פיקחת יש להסתפק שמא את הכלה צריך להוציא ג"כ.

סעיף ב'

המב"ס – נהגו להסדיר את ברכת הארוסין על כוס של יין או שכר וקודם מברך על הכוס ואח"כ מברך ברכת הארוסין. ואם אין שם יין או שכר מברך אותה בפני עצמה כי זה רק מנהג.

טור בשם רבנו גנאים – מסדרים אותה רק על היין, ואם אין יין אפילו יש שכר מברך בלא כוס, כי אין זה מצוה מן המובחר.

שו"ע – כרמב"ם שאפשר גם יין וגם שכר.

האם המברך צריך לטעום?

פתחי תשובה – **הפני יהושע הקשה** איך המקדש מברך בפה"ג הרי לא שותה ממנו אלא נותן לחתן ולכלה ולשיטתו זו ברכת הנהנין לכל דבר? וניסה לומר שאולי עיקר היין זה לא הנאה אלא חלק מברכת הארוסין ולכבוד המצווה. ונשאר בצ"ע.

נטעי גבריאל, גושואנו בהלכותם, תשצ"צ, מהר"י מ"נ – לרוב עדות אשכנז אין המברך שותה אלא רק מטעמיים לחתן ולכלה.

ילקוט יוסף, הרב אליהו – קודם שותה המברך ואח"כ נותן לחתן לטעום ואח"כ אם הכלה נותנת לכלה.

כמה צריך לשתות מהכוס?

באר היטב בשם באר שבע – ישתה החתן רביעית ויברך ברכה אחרונה.

כנסת הגדולה בשם הרשב"א, ערוך השולחן, ילקוט יוסף, גושואנו בהלכותם – מספיק טעימה, כי רק בקדוש והבדלה צריך מלא לוגמיו ולא בשאר ברכות שעל הכוס.

סעיף ג'

הב שגירא גאון – המארס בלא ברכה חיסר את ברכת ארוסיו. והמברך ברכת ארוסין בבית חתנים מברך ברכה שאינה צריכה ועובר על "לא תשא". וכך ראינו לעיל שזו סברת הר"י והרמב"ם שמברכים אותה רק קודם הקדושין, אחרת זו ברכה לבטלה.

רבנו גנאים, רא"ש – חלקו, וכתבו שאם לא ברך ברכת ארוסין בשעת ארוסין יברך אותה בשעת הנשואין. ודבר זה דומה למי שלא ברך על המזון אחר האכילה, שמברך כל זמן שמתעכל המזון שבמעיו. וה"ה כאן, כל זמן שהיא עדין אסורה עליו והיינו שעוד לא היתה החפה, מברך גם בשעת הנשואין.

היב"ש – כתב שאם לא ברך בזמן הקדושין, חוזר ומקדש שוב בשעת הנשואין ומברך קודם וכך לא תראה ברכתו לבטלה. אבל אם כבר ברך בזמן הקדושין לא יכול לחזור ולברך תחת החפה כי זו ברכה לבטלה.

גלבן – אם לא היו עשרה בארוסין הראשונים, יחזור ויקדש שוב בעשרה בזמן הנשואין וודאי יכול לברך אז ברכת הארוסין.

מהדג – המנהג כיום שמברכים ברכת הארוסין בשעת הנשואין ואז גם מקדשים תחת החפה.

שני"ע – כרב שרירא גאון, שאם לא ברך ברכת ארוסין, לא יברך אותה שוב בזמן הנישואין.

המ"א

1. פסק כמרדכי שמברכים אותה בשעת הנישואין. וכרא"ש, שכן נוהגים אפילו קידש הרבה קודם ולא ברך ועכשיו נושא, ג"כ מברך בשעת הנישואין.

חלקת מחוקק – זה מותר רק בדיעבד כששכח בזמן הארוסין.

גר"א – אפילו לכתחילה מותר, כי נהגו לארס תחת החופה ולא פלוג גם במקרה שלא עושה כן.

2. וי"א (ריב"ש), שיחזור ויקדש שוב בזמן הנישואין ויברך במקום שנוהגים לקדש תחת החופה, ואם כבר ברך קודם יברך בלא הזכרת שם [י"א עם הזכרת מלכות וי"א בלי].

סעיף ד'

רבי שמואל הנגיד – ברכת ארוסין לא צריכה עשרה, אלא רק ברכת חתנים, כי הגמרא מצריכה עשרה רק בברכת חתנים. ועוד, שקדושין מספיקים להיות בפני שני עדים וזהו.

רבי אחאי גאון. רב האי גאון. רא"ש – ברכת ארוסין צריכה להיות בעשרה, כי לומדים מבוועז שעשה ברכת ארוסין בפני עשרה, שנאמר "ויקח עשרה אנשים מזקני העיר...". וגם מי שלומד ברכת חתנים מהפסוק "במקהלות ברכו אלוקים ה' ממקור ישראל", ברכת ארוסין באה על עסקי מקור וצריכה קהל, כי אי אפשר לישא בלא ארוסין.

שני"ע – כגאונים והרא"ש שברכת ארוסין צריכה לכתחילה עשרה (חתן, שני עדים ועוד שבעה קרובים).

בית שמואל – ואם אין עשרה ניתן לקדש זה לא מעכב, אבל לברכות הנישואין זה מעכב.